

НЕПОЗНАТАТА ЖИВКА ДРАГНЕВА

гл.ас. г-р Жоржета Назърска

Името на Живка Драгнева (1885–1959) е почти напълно забравено, дори за специалистите германисти. То рядко се среща в съчинения за преводната литература до Втората световна война и за германската културна пропаганда в България, в справочници за преподавателите в Софийския университет. То липсва и в малкото проучвания за организациите на жените и за техния периодичен печат. В сянка остава личност, чиято биография е свързана с важни културни процеси: функционирането на средното девическо образование, формирането на висша женска интелигенция, достъпът на жени до университетската наука и преподавания, участието им в издаването на периодика и книги, обществената активност на цяло едно поколение. За съжаление много от документите за тези процеси не са в наличност, не е запазен и архивен фонд на Живка Драгнева. По тези причини настоящият опит за портрет не обхваща цялостно и детайлно живота и творчеството на видната българска интелектуалка, а само маркира насоките в нейното развитие.

Живка Драгнева е родена на 19/31 октомври 1885 г. в Лясковец, откъдето е родом баща ѝ Христо, но скоро след това семейството ѝ се преселва в столицата¹. Родителите възпитават трите си дъщери във възрожденски дух: на труд, пестеливост, скромност и родолюбие². През периода 1896–1903 г. Драгнева е ученичка в Софийската девическа гимназия³ – първата в България, привлякла момичета от цялата страна и утвърдила се като елитарно заведение. В края на XIX в. там започват да преподават първите българки със средно и висше образование, част от които са убедени в идеята за еманципация на жената. Някои от тях (Ек. Каравелова, Вела Благоева, Елена Радева) оглавяват в началото на XX в.

феминистки формации, където привличат бившите си ученички, включително Драгнева. Гимназията е известна със строгата си дисциплина, девойките живеят в пансион и между тях се създават приятелства за цял живот. След завършване випускничките масово се насочват към висше образование, а някои се връщат в гимназията като учителки. Впоследствие Живка става колега с някои от съученичките си, известните литераторки Кръстина Гичева-Михалчева, Свобода Чардафонова, Санда Йовчева и др.

Драгнева завършва през 1903 г. и, макар Софийският университет вече да допуска жени, тя избира

да учи в чужбина. Цюрих е сред най-притегателните центрове за студентките от Източна и Югоизточна Европа, особено за рускини, сръбкини и българки⁴. Там студентката записва немска и френска филология и психология, прагматично преценила перспективите си за професионална реализация като учителка, подобно на много свои сънароднички⁵.

По време на следването си Драгнева има финансови затруднения и търси помощта на Министерство на просвещението⁶. Вероятно затова тя се дипломира през 1909 г. без докторат и веднага след завръщането си се насочва към учителстване. Избрала най-достъпната професия за високообразованите българки, Драгнева преподава немски език в елитните софийски девически гимназии – Втора (1909–1910; 1912–1916), Трета (1910–1912) и Първа (1916–1923)⁷. Там тя общува с колеги, отличаващи се с широки културни интереси, активна обществена позиция и феминистки разбириания: Свобода Чардафонова, д-р Райна Ганева, Кръстина Гичева-Михалчева, Дора Юрданович, Екатерина Златоустова. Като учителка Драгнева е редовен екзаминатор на кандидат-стипендианти и стажант-учители, рецензира учебни помагала, специализира през летните ваканции в Германия, Швейцария, Австрия, а през 1922 г. защитава в Цюрих дисертация върху съчиненията на Майстер Екхарт. Немският език на този монах доминиканец от XIV в., съден за ерес от Инквизицията, е изключително сложен, а трудът на Драгнева е от първите специални проучвания на този автор⁸.

През 1923 г. непосредствено след защитата на своя докторат филоложката е избрана за лектор по немски език в Софийския университет. Назначението ѝ вероятно е резултат от създаването на Катедра по германистика и на три нови факултета – Аграрно-лесовъден, Богословски и Ветеринарно-медицински, където тя преподава до пенсионирането си през 1936 г.⁹ Назначението ѝ е също част от „отварянето“ на институцията и конкретно на Историко-филологическия факултет за жени след Първата световна война¹⁰. Дълги години германистката е единствената жена-лектор там и в целия университет в условията на правилник, който предпочита мъже при назначаване. Това я мотивира да се занимава отблизо с историята на жените в науката и да посвети на темата много свои статии и публични сказки¹¹.

След завръщането си от Швейцария и особено през 20-те години Драгнева развива завидна обществена активност. През 1914 г. тя е избрана за редак-

торка на в. „Женски глас“, орган на *Българския женски съюз* (БЖС). Тази длъжност тя заема до 1921 г., насърчавана в публицистиката от бившата си учителка Екатерина Каравелова и от управата на най-голямата феминистка формация в страната: Юлия Малинова, Кина Конова, Жени Божилова-Патеева и др. Под перото на Драгнева се оформя обликът на рубриците „Външен отдел“ и „Международни връзки“. Тя ги изпълва с богата информация за актуални събития на женското движение и новоизлезли заглавия, почерпена от авторитетни чуждестранни издания¹². Впоследствие уважаваната учителка работи като член на настоятелството на БЖС, като негова секретарка (1920, 1924) и съветничка (1921)¹³.

През май 1924 г. Драгнева става учредителка на *Дружеството на българките с висше образование* (ДБВО), първата организация на женския интелектуален елит и поделение на *Международната федерация на университетските жени*. Без прекъсване до 1932 г. тя е дейна настоятелка и подпредседателка на дружеството, участва в комисиите му за пропаганда и за работа със студентките, завежда международните връзки. Тя пътува като делегатка на конгреса на МФУЖ в Амстердам (1926), избрана е в Комисията за образование (1939), намира се в постоянна преписка с ръководството на федерацията. Драгнева е честа и даровита ораторка на публичните лекции на дружеството, на които говори за творчеството на известните писателки Мария фон Ебнер-Ехенбах и Жорж Санд, за проблемите през женското образование в Западна Европа, за видни педагози и хуманисти¹⁴.

Почти по същото време Драгнева се присъединява към други две феминистки организации. *Българският женски съюз за култура и просвета* (1927) е формация, която си поставя цел да работи за прогрес в културата и образованието, в подкрепа на женското творчество, за премахване „обществените недъзи“, за граждански и политически права на българката и за мир. Членувайки в тази кратко просъществувала организация, Драгнева сътрудничи на в. „Българка“ наред с утвърдени творци като Санда Йовчева, Евгения Марс, Вера Бояджијева и Стоян Михайловски¹⁵.

Паралелно с това германистката е ангажирана от своите близки съмишленички Ек. Каравелова и Лидия Шишманова с каузата на *българската секция на Международната лига за мир и свобода* (1921). Макар в тази пацифистка формация с феминистки профил са привлечени немалко нейни връстнички и членки на ДБВО, Драгнева се ограничава с пропаганда. В раз-

лични издания тя разказва за създаването и дейността на организацията, за функционирането на лятната ѝ школа в Швейцария през 1927 г.¹⁶

Още като учителка Драгнева е свързана и с *Младежкия червен кръст* (1921), основан с цел подобряване на общественото здраве и предпазване от болести. Редактирайки неговото *едноименно детско списание* (1928–1929), тя осигурява качествени преводи от френски, немски и английски, следва образци от Европа, САЩ и Нова Зеландия, публикува дописки от страната и света, снимки, рисунки, ученическо творчество. За разнообразието и занимателността на изданието допринасят приказките на А. Каралийчев и К. Константинов, разказите и пиеските на В. Бояджиева, Д. Габе и В. Кепова, статиите за бележити българи, фолклорните материали на Хр. Вакарелски, стиховете на Вазов, К. Величков, Т. Траянов и П. П. Славейков, текстовете на Елин Пелин¹⁷.

След войната Драгнева е привлечена чисто професионално от възможностите, които дава културната пропаганда на Ваймарска Германия: през 1927 г. се записва в *Българо-германското дружество*, през 1929 г. – в *Съюза на немскоговорящите*, а от 1930 г. води заедно със свои университетски колеги квалификационни курсове по немски за български учители¹⁸. От 1933 г. тя и проф. Любен Диков влизат в ръководството на *Българско-германското посредническо бюро*, което координира връзките с *Германската академия в Мюнхен*, основана за „износ“ на немската култура по света, за укрепване на културните връзки и за проучвания на Югоизточна Европа. Драгнева отговоря за квалификационните курсове на преподаватели-германисти и често пътува заедно с тях до Мюнхен¹⁹. В този период е често сътрудничеството ѝ на немско-езични периодични издания. През 1937 г. нейни отзиви за книги на български писатели и преводи на Йовкови разкази са печатани в *„Der Bulgarienwart. Illustrierte Monatschrift für Fremdenverkehr, Wirtschaft und Kultur“*, орган на *Българо-германското дружество*. Списанието е трибуна на уважавани учени и предимно немски възпитаници, професорите Б. Филов, М. Арнаудов, Г. Кацаров и др.²⁰ Рецензии за немски заглавия Драгнева предоставя също на *„Jahrbuch der Deutsch-Bulgarischen Gesellschaft“* (1938) и на *сп. „Училищен преглед“* (1939)²¹.

През 30-те години Драгнева работи и за *в. „La Bulgarie“*, орган на Министерство на външните работи на френски език. Там тя е привлечена вероятно от своите приятели, дипломатът Димитър Шишманов и

майка му Лидия, основна дописничка. В редакцията преводачката се запознава с част от бъдещия екип на издателство *„Златни зърна“*, за което ще работи цяло десетилетие²².

Превръщането на превода на доходно занятие става неизбежно за Драгнева след пенсионирането ѝ от Университета (1936) и при нуждата да издържа себе си, възрастната си майка и двете си неомъжени сестри²³. Тя владее три езика, които усъвършенства в многобройните си пътувания зад граница, с преподаване и четене, при водене на международната кореспонденция на ДБВО и придружаване на чуждестранни делегации. По линия на германската пропаганда Драгнева прави свои преводи на български писатели, с някои от които е близка от детството и от литературния кръг *„Стрелец“*. През 1936 г. те излизат в сборника *„Neue bulgarische Erzähler“*, където съставителката включва разкази на Йовков, К. Константинов, Ф. Попова-Мутафова, А. Каралийчев, Елин Пелин, Д. Шишманов, К. Христов, Вл. Полянов, Св. Минков²⁴.

Първите опити на Драгнева в полето на художествения превод датират от края на 20-те и началото на 30-те години. В поредицата *„Мозайка знаменити съвременни романи“* на издателство *„Юрукови“* тя публикува *„Блажено време на невинността“* на Е. Хуартън (1927) и *„През реката“* на Дж. Голзуърди (1935), а в *„Перли на световната литература“* – *„Обратният път“* на Е. М. Ремарк (1931), съвместно с Гора Иванова. Още в тези години Драгнева предпочита издателства с големи тиражи и сигурни хонорари, насочва се към трудни и задълбочени произведения, подхожда с перфекционизъм към езика. Вероятно затова Славчо Атанасов не се колебае да я привлече през 1936 г. в новото си издателство. *„Златни зърна“* представя на публиката романи-бестселъри: високотиражни, задоволяващи масовия вкус, евтини и с добра полиграфия. При Атанасов преводът издигнат в мисия, а преводачите (Ат. Далчев, К. Константинов, А. Разцветников, Р. Стоянов, Ив. Дуйчев, Д. Габе, Н. Розева и др.) образуват интелектуален кръг с важен принос за културния живот на България²⁵. В него Драгнева става основна фигура, а за поредицата *„Златни зърна“* прави жалонни преводи по единодушното мнение на критиката, изследователите и читателската публика²⁶. След като творбите на Дж. Голзуърди *„Над всичко“* (1936), *„Свещецът“* (1938) и *„Сребърната лъжица“* (1939) привличат завиден читателски интерес Драгнева се насочва към други двама англоезични писатели.

Ръдиард Киплинг е представен с психологическия си роман „Светлината гасне“, а Джон Стайнбек – с крайъгълното му съчинение „Гневът на мравките“. В предговора към него Драгнева акцентира на силната социална тенденция на текста, строгия реализъм, психологизма и пестеливите изразни средства на автора²⁷. Особено майсторство преводачката показва в интерпретацията на биографии и мемоари. Шумният успех, преизданията и големите тиражи на „Ариел, или Животът на Шели“ от Андре Моруа (1937, 1940), на „Безсмъртни мисли на Шопенхауер“ (1940) и на „Светът от вчера“ от Стефан Цвайг (1944) се дължат отчасти и на нейните отлични преводи²⁸. Друг специален фокус в творчеството на Драгнева е темата за съдбата на съвременната жена. Изпод перото ѝ оживяват на български текстовете на известните белетристички Рикарда Хук („Последно лято“, 1938) и Уила Кейдър („Смъртен враг“, 1938), на нобелистките Пърл Бък („Благодатна земя“, 1939; „Китайски разкази“, 1940) и Зигрид Ундсет („Вярната съпруга“, 1940), на писателите Ханс фон Хофенстал („Елена Лаазен“, 1939) и Карл фон Мехов („Ранно лято“, 1942)²⁹. Характерен пример е преводът „Мария Кюри“, биография от нейната дъщеря Ева (1939). Получавайки от Париж новоизлязлата книга, Драгнева изненадва Сл. Атанасов с обещанието да е готова с 400-те страници текст след два месеца, само и само той да стигне по-бързо до читателите³⁰.

Драгнева продължава да работи в издателство „Златни зърна“ до национализацията му през 1948 г., но след политическата промяна все по-рядко превежда. Вероятно това е свързано със забраната, наложена над някои нейни преводи от български на немски („Boris III“ от Ненчо Илиев) и на чужди автори (напр. А. Моруа), влезли в индексите като „фашистки“ или „империалистически“. Творческата ѝ работа е затруднена и заради дългото лечение на катаракта, което я ограничава в четенето и писането. В края на 40-те години Драгнева се посвещава повече на обществена дейност. Тя е от малкото активистки от старата генерация в ДБВО, които изнасят сказки и се мъчат да го съхранят и след неговото закриване от тоталитарната власт през 1950 г.³¹

През средата на 50-те години Драгнева се насочва към съставяне на учебна книжнина, единствената, която носи доходи и може да мине през строгата цензура. Нейният учебник по немски е преиздаван пет пъти³² и заедно с немско-българските ѝ речници се превръща в основна литература, ограмотила цяло поколение в един от световните езици³³. Съдържа-

нието на тези пособия показва ясно драмата в адаптирането на българските интелектуалци към тоталитарните условия: филолозите полагат усилия да се съобразят с променената обстановка като цитират доста руски и източногермански заглавия, но така и не дръзват да идеологизират тотално лексиката. Самата Драгнева преживява това приспособяване. Малко преди смъртта си през 1959 г. тя се насочва за пореден път към двама свои любими, но обявени от властта за „приемливи“ автори – Хайне и Йовков³⁴.

Живка Драгнева е непознато име дори за образования съвременник. Тя няма наследници, нейните университетски колеги германисти са уволнени по обвинение за „фашистка дейност“, съмишлениците и приятелите ѝ са подложени на репресии, интернирани са или еволюират идейно. Повечето организации, към които Драгнева принадлежи са унищожени заедно с архивите си след 1949 г.; периодичните издания, на които тя сътрудничи, изчезват; издателствата, за които се труди, са одържавени. След нея не остават документи, спомени или последователи.

Едва през 80-те години две енциклопедични издания припомнят за нейната дейност³⁵, която остава непозната и днес – на първата жена, издигнала се в академичната йерархия на Софийския университет като лектор; на филоложка със значим принос за българско-германските културни връзки и за запознаване на немската публика с произведения на родната литература; на преводачка от немски, френски и английски, улеснила рецепцията на световнопризнати автори в България и спомогнала за налагането на модерните форми на издателска дейност; на даровита публицистка и редакторка, допринесла за обогатяване палитрата на българския периодичен печат; на общественичка с категорични позиции по въпросите за мира и женската еманципация; на интелектуалка, осмислила целия си живот чрез словото и книгата.

БЕЛЕЖКИ

¹ Юбилеен сборник на Първа Софийска държавна девическа гимназия (1879 – ноември 1904). С., 1904, с. 82; Главна книга на Цюрихския университет. Живка Драгнева. – <http://www.martikel.unizh.ch/pages/182.htm>

² БИА-НБКМ, ф. 612, оп.1, а.е. 83, л. 312-316.

³ Юбилеен сборник..., с. 82.

⁴ **Zimmermann, W.G.** Südslavische Studenten in Zürich. Ein Beitrag zur Auswertung lokalen Quellenmaterials. – In: (Hgs. Plaschka, R.G. and K. Mack), Wegenetz europäischen geistes. B.1, München, 1983, S. 326-337; Zimmermann, W.G. Serbische und bulgarische Studenten an der Universität Zürich bis zum ersten Weltkrieg. – In: (Hgs. Plaschka, R.G. and K. Mack), Wegenetz europäischen geistes, B.2, München, S. 250–255; **Търговчевич, Л.** Българки и сръбкини в университетите в Швейцария и Германия до 1914 година. – В: Тя на Балканите. Благоевград. 2001, с. 483-493.

⁵ Главна книга на Цюрихския университет. Живка Драгнева. – <http://www.martikel.unizh.ch/pages/182.htm>

⁶ ЦДА, ф. 177 к, оп. 1, а.е. 223, л. 84; а.е. 251, л. 38.

⁷ Пак там, а.е. 247, л. 114; а.е. 292, л. 203.

⁸ Пак там, а.е. 492, л. 203; а.е. 799, л. 252; **Dragnewa, Ziwka**, über den Gebrauch des Genitivs bei Meister Eckhart, Inaugural-Dissertation. Zurich, 1922.

⁹ ЦДА, ф. 177 к, оп. 2, а.е. 911, л. 68.

¹⁰ За този процес вж. по-подробно: **Назърска, Ж.** Достъпът на жените до българската университетска наука 1918–1944. – Исторически преглед, 2005, № 5–6, с. 117–148.

¹¹ Вестник на жената, № 582, 13.10.1934, **Драгнева, Ж.** Жените и науката.

¹² Женски глас, г. 13, 1915; г. 18, 1920.

¹³ Български женски съюз. сб. С. 1931, с. 67, 68, 83. За Каравелова, Конова и Малинова вж. също статиите на **Кр. Даскалова и Р. Рошкева** в: (eds. De Haan, Fr., Kr. Daskalova, A.Loutfi) A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms. Central, Eastern, and Southeastern Europe: 19th–20th Centuries. Budapest, New York: CEU Press. 2006.

¹⁴ ЦДА, ф. 264к, оп.6, а.е.36, л. 211-221, 223-229, 241; БИА-НБКМ, ф. 612, а.е.74, л.89-97, 253, 397; Bulletin of the IFUW, 1946, p. 5.

¹⁵ Българка, г. I, № 1, 15.05.1927; № 2-3, 15.07.1927; № 4, 20.10. 1927.

¹⁶ Пак там. **Драгнева, Ж.** Лятна школа на МЖЛМС; Женски глас, № 17–18, 31.05.1921. **Драгнева, Ж.** Международният женски съюз за мир и свобода.

¹⁷ Младежки червен кръст, г. 7, 1928–1929, № 1–10.

¹⁸ **Кюлюмова-Бояджиева, Ел.** Германската културна политика и България 1919–1944. С. 1991, с. 75–76, 80, 84–85, 125.

¹⁹ **Същата.** Германската академия и нейните лекторати в България 1925–1944. – Исторически преглед, 2000, №3-4, с. 93–97.

²⁰ Der Bulgarienwart. Illustrierte Monatschrift für Fremdenverkehr, Wirtschaft und Kultur, 1937, № 3, S.7, Dragnewa, Z. Kunst und Literatur. Zur Bücherei „Saweti“; № 4, S. 5-7,

Dr. Dragnewa, Z. Bücherbesprechungen. Dritte Klasse von Konstantin Konstantinov; № 7, S.2, Dr. Dragnewa, Z. Das Bulgarische Buch (Anlässlich der bulgarischen Buchausstellung); № 10, S. 6–7, Jowkov, J. Albena (übersetzt von Z. Dragnewa).

²¹ Jahrbuch der Deutsch-Bulgarischen Gesellschaft, 1938, № 5, S. 124–127; **Dragnewa, Z.** Jordan Jowkov; Училищен преглед, 1939, г. 38, с. 952–955, **Драгнева, Ж.** Немският като световен език от д-р Франц Тирфелдер.

²² **Цанков, Г.** Сеячът на златни зърна. Документален разказ за съдбата на издателя Славчо Атанасов. С., 2004, с. 51.

²³ ДА-София, ф. 994к, оп. 2, а.е. 237, л. 7–59. Едната от тях, Ружа Драгнева, е с правно образование, но не може да упражнява професията си, заради сексистките забрани пред българските юристи до 1944 г. Тя е привлечена от сестра си в ДБВО и става секретар на Секцията на правистките. За проблемите на юристите в България вж. **Даскалова, Кр.** Смислите на гражданството: граждани и граждански права в България (1878–1944). – В: Граници на гражданството: европейските жени между традицията и модерността. С., 2001, 226–243.

²⁴ **Dragnewa, Z.** (Hrsg.) Neue bulgarische Erzähler. Nachwort von Gerhard Gesemann. München: Langen Mueller, 1936. 174 S.

²⁵ **Цанков, Г.** Цит. съч., с. 77, 78, 85, 87.

²⁶ (съст. Шурбанов, Ал., Вл. Трендафилов) Преводната рецепция на европейска литература в България. Английска литература. С., 2000, с.264.

²⁷ **Драгнева, Ж.** Предговор. – В: **Стайнбек, Дж.** Гневът на мравките. С. 1941.

²⁸ **Цанков, Г.** Цит. съч., с. 142.

²⁹ **Цанков, Г.** Цит. съч., с. 75, 76, 95.

³⁰ Пак там, с. 92.

³¹ БИА-НБКМ, ф. 612, оп.1, а.е. 6, л. 4-10, писмо на Ек. Златоустова до Ел. Гледич, 25.03.1951.

³² **Драгнева, Ж., Т. Сугарева.** Немска граматика за горния курс на общообразователните училища. Народна просвета. С., 1954, 1955, 1956, 1957, 1958.

³³ **Шанов, Б., Ж. Драгнева, Л. Владова, Ст. Станчев.** Немско-български речник. С., 1954; **Шанов, Б., Ж. Драгнева, Л. Владова, Ст. Станчев.** Кратък немско-български речник. С., 1960.

³⁴ **Хайне, Х.** Избрани произведения в три тома. Т. 1-3. С., 1956–1957; Jovkov, J. Balkanlegenden, 1959.

³⁵ Енциклопедия България. Т. 2. С., 1981, с. 426; (ред. Г. Цанев и др.) Речник на българската литература. Т. 3, С., 1982, с. 688

